

Boeken (en zo)

Cruiffiaans denken in de narratieve systeemtherapie – Navigeren in complexiteit

Jan Olthof (2021). Bunde: Uitgeverij Narrare. 500 pp. € 65,00
ISBN 9789090349503

Peter Lenaerts

Wat moet je schrijven over een boek waaraan iemand in april 2019 begint in Portugal, en er verder aan werkt, werkt en werkt in Nederland tot nu september 2021? Jan Olthof is een doorgewinterde systeemtherapeut, runt een opleidingscentrum in Bunde en is een ervaren schrijver. Dit boek telt vijfhonderd pagina's met erudiete literatuur. Jan Olthof verzamelt veel in dit lijvige boek. Het gaat zeker niet alleen over cruijffiaans denken. Er passeert veel meer. Je leest in zijn boek over uiteenlopende auteurs en bijhorende onderwerpen zoals muziek, kunst, filosofie, economie, kwantumfysica, 'menshouderij', politiek, financiering en literatuur. In die zin zou je kunnen zeggen dat het een 'totaalboek' is. Het boek is ook een aanklacht tegen hoe het nu loopt met de organisatie van onze samenleving op brede schaal en het genereert nieuwe antwoorden en voorstellen. Dit is ook zichtbaar in de indrukwekkende en inspirerende literatuurlijst.

Het hoofdstuk 'Cruijff, navigerend in complexiteit', is helder en systemisch. Wat zo sterk is in Olthofs betoog, is steeds de vergelijking met 'Totaalvoetbal – voetbalprincipes van de Hollandse school' (p. 51 en verder). De wisselwerking tussen cruijffiaanse opvattingen en psychotherapie kan

me erg bekoren en levert aardig wat bruikbare tips op.

In het hoofdstuk 'De driehoek met de punt naar boven' beschrijft Olthof het belang van de betrokkenheid van de inhoudsdeskundigen bij het beslissingsproces binnen de gezondheidszorg. Bij vitale besluitvorming vormen de deskundigen 'het elftal op het speelveld', een essentieel onderdeel van de besluiten. Zij zijn de onderste zijde van de driehoek en zijn het zwaargewicht. Zij mogen in geen geval, volgens Olthof, gevormd worden in een driehoek met de punt naar beneden, want dan komt alle druk bij hen te liggen. In deze filosofie ontmoeten Cruijff en Aristoteles elkaar. Ook Aristoteles was een grote voorstander van een houding die gericht is op praktische kennis en ethiek, en die een leidraad vormt voor het praktisch handelen. Cruijff trekt deze houding door. Het elftal is het fundament waarop de club kan bestaan. Andere lagen moeten zoveel mogelijk weg. Niet omdat mensen daar niet betrokken zijn of geen goede intenties hebben, maar wel omdat ze de kleedkamer in lopen en zich met z'n allen bemoeien met het spel. Natuurlijk houdt de vergelijking tussen voetbalmanagement en psychotherapiemanagement ergens op. In een familie kun je de spelers niet vervangen zoals dat in een elftal gebeurt, maar de parallellen met een behandelstelsel liggen voor het oprapen.

Olthof wil duidelijk een 'liefdevolle' psychotherapie, voorbij de regels, prestaties en kwantitatieve scoring. In een dergelijke psychotherapiewereld past best wat meer onzekerheid en zodoende ook creativiteit. 'In gedachteloosheid in een ruimte

waarin vragen niet meer worden gesteld, zal ons handelen echter ontsporen. Het (liefdevolle) denken is “zonder leuning” in een ruimte waarin geen zekerheden bestaan’ (p. 237).

De rode draad in zijn boek, schrijft Olthof, wordt gevormd door het denken over complexiteit en complexe dynamische systemen, zoals ontwikkeld door denkers als Capra, Bateson, Maturana en Varela, en Bohm. Olthof exploreert hun invalshoeken verder en schetst helder het belang van complexiteit, verbinden en durven omvatten met een onvoorspelbare uitkomst.

Complexiteit kan teruggebracht worden tot eenvoud: een familie, een gezin is eenvoudigweg een complex systeem. Opgelegde gecompliceerdheid daarentegen ontstaat door de ingewikkelde regelgeving, die georkestreerd wordt rondom het sturen en betaalbaar maken van een zorgvraag.

In vervlogen tijden waren psychotherapeuten in Nederland nog zowel afdelingshoofden als ‘managers’ die kort op de bal speelden en mee de voorwaarden schiepen voor het therapeutisch proces. Olthof fileert en contrasteert met de huidige situatie, aan de hand van doorwerkte analyses van complexiteit en met een systemische visie op het leven. Hij laat zien hoe onze hulpverlening onder druk van de sterke toename van de zorgvraag in het slop is geraakt. De auteur bedient ons van handvatten vanuit zijn denken over Cruijff als metafoer, om hier buiten de gangbare paradigma’s te gaan en opent daarmee vele deuren. De analyse van Olthof over het managementdenken, met name de reductie van complexiteit tot gecompliceerdheid, is helder en zou verplichte literatuur moeten zijn voor elke manager die werkzaam is in de geestelijke gezondheidszorg (ggz). Op de studiedag van de presentatie van zijn boek (25 september 2021 te Heer-

len) kondigde Olthof uitdagend aan dat er een comité is opgericht voor de afschaffing van de administratie in de psychotherapie. Hij kon rekenen op een donderend applaus en vreugdevol geroep.

In het aparte hoofdstuk over casuïstiek leren we de psychotherapeut en supervisor Jan Olthof kennen als een inventieve, creatieve en bekwame therapeut met originele ideeën. Dit hoofdstuk leest als een verademing. Daarnaast bevat het boek heel wat schema’s en illustraties die de tekst verduidelijken en ondersteunen. Het schema op het einde van het boek moet je gezien hebben. Het toont hoe de zorg ‘krioelt’ rond een gezin. Onthutsend wie er allemaal bij een gezin kan worden ingezet. Het laat zien hoe een gezin niet meer weet van welk hout pijlen te maken: gezinsleden weten niet meer bij wie ze voor wat terecht kunnen. Tegelijk zijn de uiteenlopende zorgverleners te zeer gefragmenteerd en onderling te weinig afgestemd om voor het gezin een begrijpelijk en duurzaam zorgpad voor te stellen.

Olthofs hoofdstuk over briljante mislukkingen en ‘fouten’ steekt elke psychotherapeut die over zichzelf kritisch reflecteert, een hart onder de riem.

Wat overeind blijft is de vraag die doorheen het boek behandeld wordt, hoe we als systeemtherapeut ondanks administratieve ballast en institutionele fragmentatie van het zorgverlenend landschap, de deelnemer, de cliënt en initiële eigenaar van zijn eigen zorgbehoefte, terug de eenvoud van die behoefte kunnen laten beleven.

Tot slot vind ik de titel wat misleidend. ‘Cruijffiaans denken in de narratieve systeemtherapie’, alsof er een richting van die aard zou bestaan in de narratieve psychotherapie. Het boek is veelomvattender, maar misschien heeft Olthof met dit boek een nieuwe richting gecreëerd. Het zou best kunnen.

Cruiffaans denken in de narratieve systeemtherapie – Navigeren in complexiteit

Dit boek is een naslagwerk dat niet mag ontbreken in de bibliotheek van psychotherapeuten. Het moet ergens in je praktijkruimte liggen en steeds voorhanden zijn om het even in te bladeren. Het zou zelfs kunnen dat het boek je niet loslaat en je liever een week verlof neemt om het in een ruk uit te lezen omdat het zo gedreven is en zo actueel.

Geweldloos verzet in therapie en bij conflicten – De psychologie van demoniseren

Nahi Alon & Haim Omer (2021). Amsterdam: Uitgeverij SWP. 208 pp. € 35,95
ISBN 9789088509926

Bram Fahy & Sarah Degens

In het proces van demoniseren zien we geleidelijk aan de ander als de vijand. Alle middelen kunnen dan ingezet worden om deze vijand te verslaan, aangezien die het over zichzelf heeft afgeroepen. Dit boek wil ons het demoniseren beter leren begrijpen en helpen tegen te gaan door middel van constructief vechten. Het wil conflicten helpen voorkomen en er positief mee om leren gaan.

Haim Omer is hoogleraar psychologie aan de universiteit van Tel Aviv en werkt als psychotherapeut met ouders, begeleiders en docenten van kinderen met gewelddadig en (zelf)destructief gedrag. Hij richtte de school *Geweldloos Verzet* op en schreef onder andere ook *Nieuwe autoriteit voor ouders* (2018) en *Waakzame zorg* (2015).

Nahi Alon is klinisch psycholoog en mededirecteur van Psycho-Dharma, een instituut gewijd aan boeddhistische psychologie. Hij is tevens docent aan de opleiding boeddhistische psychologie van de Universiteit van Tel Aviv.

Peter Lenaerts is klinisch psycholoog, systeempsychotherapeut, supervisor, opleider en werkzaam in twee privépraktijken, in Oostende en Hoeleden. E-mail: springtijden.peter@telenet.be.

Beide auteurs zijn psychotherapeuten en hebben diverse leger- en politie-eenheden geschoold in het 'constructieve gevecht'. Haim Omer vertrekt vanuit de school van geweldloos verzet, geïnspireerd door Gandhi, en Nahi Alon laat zich inspireren vanuit zijn kennis en ervaring met het Tibetaans boeddhisme.

Het woord demoniseren in de titel kan initieel wat afschrikken, en de gebruikte terminologie voelt niet meteen bekend binnen de psychologische literatuur.

Het boek start met een illustratief verhaal vanwaaruit de auteurs in hoofdstuk 1 inzichtelijk maken hoe de demonische visie ons dagelijks leven binnensluipt. In de demonische visie zijn we op zoek naar aanwijzingen en signalen van iemands slechte bedoelingen. Tegenstrijdigheden voor deze visie worden weggewuifd of niet gezien. In het demoniseringsproces is vijandige achterdocht mogelijk de belangrijkste emotie en het belangrijkste motief. Een tegengif voor deze manier van denken is de tragische zienswijze, waarbij mededogen en het inleven in de ander centraal staan, en die het demoniseren afzwakt.

De auteurs nemen ons mee in een persoonlijk verhaal dat zeer herkenbaar is en doet denken aan situaties uit ons dagelijks leven. Het is een aangename manier om de lezer kennis te laten maken met de theorie.

In hoofdstuk 2 worden de demonische